

УДК 947.6“1921/1939”-053.81:61

Маніторынг стану здароўя моладзі і арганізацыя мерапрыемстваў па яе аздаравленні ў Савецкай Беларусі (1921–1939 гг.)

Даніловіч В.В.

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск

Праблема ажыццяўлення маніторынгу стану здароўя маладога пакалення і арганізацыі мерапрыемстваў па яго аздаравленні ў Савецкай Беларусі міжваеннага перыяду паслядоўна і ў цэлым не даследавалася. У існуючай гістарыяграфіі толькі ўскосна закраналіся асобныя невялікія аспекты гэтай праблематыкі. У артыкуле разглядаецца эвалюцыя мерапрыемстваў па маніторынгу стану здароўя і аздаравленні юнакоў і дзяўчат, аналізуюцца асноўныя фактары, якія ўплывалі на гэты працэс.

Мэта – раскрыць тэндэнцыі і асаблівасці ажыццяўлення маніторынгу стану здароўя юнага пакалення і арганізацыі мерапрыемстваў па яго аздаравленні ў Савецкай Беларусі ў 1921–1939 гг.

Матэрыял і метады. У працы выкарыстаны дакументальныя матэрыялы Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь і Расійскага дзяржаўнага архіва сацыяльна-палітычнай гісторыі, а таксама публікацыі, у якіх закранаюцца пэўныя аспекты тэматыкі даследавання. Метадалагічнай базай з’яўляюцца прынцыпы гістарызму, дакладнасці і аб’ектыўнасці, сістэмнага разгляду фактаў і з’яў.

Вынікі і іх абмеркаванне. У артыкуле раскрываюцца асаблівасці фарміравання сістэмы медаглядаў працоўнага юнацтва Савецкай Беларусі, развіцця маладзёжнага фізкультурнага руху. Аналізуецца дзейнасць дзяржаўных і грамадскіх структур па арганізацыі мерапрыемстваў па аздаравленні моладзі.

Заклучэнне. Значную ўвагу маніторынгу стану здароўя маладога пакалення надаваў камсамол, з удзелам якога былі створаны юнацкія секцыі пры цэнтральным апарате і мясцовых аддзелах Народнага камісарыята аховы здароўя БССР, праводзіліся медагляды працоўных юнакоў і дзяўчат, арганізавалася іх дыетычнае харчаванне, прапагандаваўся здаровы лад жыцця, развіваўся маладзёжны фізкультурны рух. Найбольш актыўна праца па аздаравленні маладога пакалення вялася ў гарадах. На вёсцы ж яна была слаба разгорнута. Пры гэтым прыярытэт надаваўся камсамольцам і рабочаму юнацтву ва ўзросце да 20 гадоў. У 1930-я гг. узрасла актыўнасць прафсаюзаў у справе аховы здароўя моладзі.

Ключавыя словы: моладзь, ахова здароўя, медыцынскі агляд, фізкультура, камсамол, прафсаюзы.

(Ученые записки. – 2015. – Том 20. – С. 80–88)

Monitoring the Health of Youth and Setting Up Events for its Improvement in Soviet Belarus (1921–1939)

Danilovich V.V.

Institute of History of NAS of Belarus, Minsk

The issue of monitoring the health of the younger generation and setting up events for its improvement in Soviet Belarus interwar period haven't been consistently and generally not investigated. In the existing historiography some minor aspects of this issue were only indirectly touched upon. The evolution of health monitoring and rehabilitation of young people are considered in the article, main factors that influenced this process are analyzed.

The purpose of the work is to reveal trends and patterns for health monitoring of the younger generation and setting up events for its improvement in Soviet Belarus in 1921–1939.

Material and methods. We used documentary material of the National Archives of the Republic of Belarus and the Russian State Archive of Social and Political History, as well as publications that address specific aspects of the research subjects. The methodological basis is principles of historicism, reliability and objectivity, systematic examination of the facts and phenomena.

Findings and their discussion. The article reveals the peculiarities of the system of medical examinations of the working youth in Soviet Belarus, development of youth sports movement. The activity of state and public bodies to set up events to improve the health of young people is analyzed.

Conclusion. Considerable attention in monitoring the health of the younger generation was paid by Komsomol, with the participation of which youth sections of the central office and local health departments of the People's Commissariat of Health of the BSSR were created, medical examinations of working boys and girls to organize their diet were conducted,

Адрас для карэспандэнцыі: e-mail: Danilovich_V@Mail.ru – В.В. Даніловіч

healthy lifestyle was advertised, youth physical training movement developed. Most actively work to improve health of the younger generation was conducted in the cities. In the village it was poorly deployed. Priority was given to members of Komsomol and young people of working age of up to 20. In the 1930s activity of trade unions in protecting the health of young people increased.

Key words: youth, health protection, medical examination, physical training, the Young Communist League (Komsomol), trade unions.

(Scientific notes. – 2015. – Vol. 20. – P. 80–88)

Праблема ажыццяўлення маніторынгу стану здароўя маладога пакалення і арганізацыі мерапрыемстваў па яго аздаравленні ў Савецкай Беларусі міжваеннага перыяду паслядоўна і ў цэлым не даследавалася. У існуючай гістарыяграфіі толькі ўскосна закраналіся асобныя невялікія аспекты гэтай праблематыкі. У артыкуле разглядаецца эвалюцыя мерапрыемстваў па маніторынгу стану здароўя і аздаравленні юнакоў і дзяўчын, аналізуюцца асноўныя фактары, якія ўплывалі на гэты працэс.

Мэта – раскрыць тэндэнцыі і асаблівасці ажыццяўлення маніторынгу стану здароўя юнага пакалення і арганізацыі мерапрыемстваў па яго аздаравленні ў Савецкай Беларусі ў 1921–1939 гг.

Матэрыял і метады. У працы выкарыстаны дакументальныя матэрыялы Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь і Расійскага дзяржаўнага архіва сацыяльна-палітычнай гісторыі, а таксама публікацыі, у якіх закранаюцца пэўныя аспекты тэматыкі даследавання. Метадалагічнай базай з’яўляюцца прынцыпы гістарызму, дакладнасці і аб’ектыўнасці, сістэмнага разгляду фактаў і з’яў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Для любой краіны, якая клапаціцца аб сваёй будучыні, адным з першачарговых пытанняў з’яўляецца захаванне здароўя маладога пакалення. Аднак дзейнічаць у гэтым кірунку ўладам даводзіцца ў першую чаргу выходзячы з рэальна існуючых сацыяльна-эканамічных магчымасцяў.

Зразумела, што цяжкае сацыяльна-эканамічнае становішча ў пачатку 1920-х гг. не дазваляла больш-менш паўнавартасна арганізаваць ахову здароўя юнакоў і дзяўчат.

Да таго ж у гэты час з-за сацыяльнай неўладкаванасці і эканамічнай разрухі былі шырока распаўсюджаны эпідэмічныя захворванні, да барацьбы з якімі ў 1921–1922 гг. прыцягвалася і юнае пакаленне [1, л. 6].

Разам з тым, нават у такіх складаных умовах яўрэйскія юнацкія арганізацыі вялі працу па папулярызацыі здаровага ладу

жыцця сярод яўрэйскай моладзі. Так, ужо ў верасні 1921 г. пры фербандзе ЯКСМ у Мінску была створана спартыўная студыя, у якой займаліся да 75 маладых яўрэяў [2, л. 3–4].

Не менш актуальнай з’яўлялася і праблема падрыхтоўкі кваліфікаванага медыцынскага персаналу, якога нехавала. З адкрыццём 1 лістапада 1921 г. медыцынскага факультэта БДУ, а затым асобных медыцынскіх навучальных устаноў сітуацыя з забеспячэннем медперсоналам у Савецкай Беларусі прыкладна з сярэдзіны 1920-х гг. істотна палепшылася, што зразумела станоўча адбілася на арганізацыі аховы здароўя юнакоў і дзяўчат. Аднак гэтыя працэсы закранулі найперш горад [3, с. 204].

Нягледзячы на ўсе цяжкасці, увагу маніторынгу стану здароўя юнага пакалення надаваў і камсамол. Так, у 1921 г. ЦК КСМБ была праведзена кампанія па арганізацыі летніх адпачынкаў рабочых-падлеткаў, у рамках якой для іх былі адкрыты 2 дамы адпачынку ў Мінску [4, с. 115]. У лютым 1922 г. КСМБ была арганізавана юнсекцыя пры Народным камісарыяце аховы здароўя (НКАЗ) ССРБ [5, л. 4], якая актыўна ўключылася ў працу і арганізавала рэспубліканскі медыцынскі агляд каля 1 тыс. асоб працоўнага юнацтва, з якіх 40% аказаліся хворымі. У выніку для іх юнсекцыяй было атрымана ад НКАЗ рэспублікі 100 харчовых пайкоў, якія былі размеркаваны па 5 паведах: Бабруйскі – 30, Барысаўскі – 25, Слуцкі – 20, Мазырскі – 15, Ігуменскі – 10 [6, л. 8]. З гэтага можна заключыць, што найбольш хворых сярод моладзі налічвалася ў Бабруйскім, Барысаўскім і Слуцкім паведах. Акрамя таго 780 чалавек былі накіраваны ў маладзёжны дом адпачынку, хаця летам 1922 г. з-за эканамічных цяжкасцяў і была скарачана выдача харчавання для яго [5, л. 56; 7, л. 7].

Найбольш актыўна праца па аздаравленні маладога пакалення вялася ў Мінску, што можна растлумачыць яго сталічным статусам. У маі 1922 г. камсамольцы арганізавалі юнсекцыю пры мінскім гарадскім аддзеле

аховы здароўя. Яна аказвала дапамогу, у першую чаргу, хворым падлеткам праз забеспячэнне дыетычным харчаваннем, накіраванне на спецыяльнае лячэнне і арганізацыю аздараўлення ў дамах адпачынку. Намаганьнямі гэтай юнсекцыі пры Цэнтральным доме адпачынку (ЦДА) у Мінску была створана дыетычная сталёўка для юнакоў і дзяўчат, за якой браніравалася 45 пайкоў, акрамя таго за ЦК камсамола ССРБ было забраніравана яшчэ 50 пайкоў ЦДА. Усяго па Мінску з мая па кастрычнік 1922 г. сярод юнацтва быў размеркаваны 351 паёк, двухтыднёвыя пайкі атрымалі 522 чалавекі, а месячныя – 90. Агулам па горадзе дыетычным харчаваннем і домам адпачынку было забяспечана 789 юных асоб (гэта амаль у 8 разоў больш, чым па паведах рэспублікі). Юнсекцыя пры мінскім гарадскім аддзеле аховы здароўя супрацоўнічала і з міжнароднымі гуманітарнымі місіямі. Так, яна атрымала ад квакераў 60 пайкоў для забеспячэння экскурсій рабочай моладзі (пайкі былі перададзены ў сталёўку ЦК КСМБ), а таксама 24 камплекты адзення (перададзены камісіі па паляпшэнні быту членаў саюза) [6, л. 7–8]. Як бачым, атрыманая гуманітарная дапамога пераважна накіроўвалася для забеспячэння камсамольцаў.

Аднак становішча са здароўем маладога пакалення заставалася складаным. Таму СНК ССРБ увёў з кастрычніка 1922 г. рэгулярны медагляд падлеткаў, занятых на вытворчасці, а Кодэксам законаў аб працы для працоўных ва ўзросце да 18 гадоў быў устаноўлены абавязковы месячны адпачынак [4, с. 121].

Праведзены ў канцы 1922 – пачатку 1923 г. медагляд рабочых юнакоў і дзяўчат. Па яго выніках у Барысаўскім павеце было адзначана распаўсюджанне сярод юнацтва алкагалізму [8, л. 9], у Мінску доля хвораў моладзі склала 58%, асабліва шмат было хворых на сухоты [9, л. 130–131].

Зноў у мэтах аздараўлення тым маладым людзям, каму было неабходна, выдаваліся дыетычныя пайкі [8, л. 4]. Так, для сістэматычнай дапамогі падлеткам у дыетычнай сталёўцы Мінска было забраніравана 140 пайкоў для горада і 170 пайкоў для павета, у іншыя паветы рэспублікі было разаслана 850 дыетычных пайкоў, што амаль у 9 разоў больш, чым у 1922 г. Навучэнцам прафесійных школ было выдадзена 200 дыетычных сняданкаў, 10% з іх прыпадала на вучняў, якія з-за цяжкага

матэрыяльнага становішча і моцных захворванняў знаходзіліся на забеспячэнні ЦВК ССРБ [9, л. 95].

У пачатку 1923 г. КСМБ зноў арганізаваў у Мінску маладзёжны дом адпачынку з браніраваннем дыетычнага харчавання, што на 70–80% забяспечвала адпачываючых. Усяго па рэспубліцы 780 падлеткаў былі накіраваны ў дамы адпачынку і санаторыі. Камсамольскія актывісты таксама разгарнулі сярод юнакоў і дзяўчат актыўную прапаганду здаровага ладу жыцця. Па прапанове саюза пры СНК ССРБ быў створаны савет па пытаннях фізкультуры [8, л. 36–37; 9, л. 100, 109, 152].

Разам з тым, нягледзячы на актыўны ўдзел у дапамозе юным хворым юнсекцыі пры гарадскім аддзеле аховы здароўя ў Мінску, у ліпені 1923 г. з-за цяжкага фінансавага становішча ў ёй была скарачана штатная адзінка [10, л. 3–4].

Напрыканцы года эканамічна-прававая камісія ЦК КСМБ упершыню зацвердзіла план медагляду рабочага юнацтва на 1924 г., пачынаючы ад падлеткаў і да асоб 1904 г. нараджэння ўключна (пры гэтым рабочымі лічыліся падлеткі, якія адпрацавалі на вытворчасці не менш за 6 месяцаў). Пры правядзенні медагляду асабліва ўвага надавалася венерычным захворванням і сухотам. Усе друкаваныя матэрыялы для яго выдаваліся за кошт НКАЗ ССРБ і за рэспубліканскія сродкі сацыяльнага страхавання. Камісіі ўключалі па 3 урачы ў Мінску і па 2 урачы ў паведах, іх старшынямі прызначаліся камсамольцы. Бюро ЦК саюза 26 снежня 1923 г. зацвердзіла як дату пачатку медагляду 1 лютага 1924 г. і адзначыла, што камсамольцы будучь праходзіць яго ў агульным парадку [10, л. 82, 85]. Як бачым, у справе аховы здароўя адбылося пашырэнне адстойвання інтарэсаў несаюзнай моладзі.

Увогуле з НКАЗ ССРБ і яго аддзелаў на месцах ЛКСМБ падтрымлівалася цесная сувязь. Прадстаўнікі саюза нават прынялі ўдзел у рэспубліканскім з’ездзе аддзелаў аховы здароўя [11, л. 14]. Акрамя таго камсамольцы ўдзельнічалі ў зборы лекавых раслін [12, л. 76].

Аднак, нягледзячы на ўсе захады, стан здароўя маладога пакалення паступова пагаршаўся, працэнт хворых сярод яго ўвесь час рос [13, л. 33]. Таму медагляд юнакоў і дзяўчат пачалі з 1924 г. праводзіць 2 разы на год [14, л. 21].

У 1924 г. з 3911 юных асоб, якія прайшлі медагляд, у 71,7% былі выяўлены захворванні (найбольш хворых было сярод штатнага саўгаснага юнацтва – 73%). З іх 1,9% патрабавалі лячэння на спецыяльных курортах, 23,8% – у амбулаторыях і 26,4% – у дамах адпачынку [15, л. 26; 16, л. 65, 77].

У выніку ў дамах адпачынку рэспублікі 10% месцаў было забраніравана для моладзі, а ЦБ прафсаюзаў БССР абавязалася прадастаўляць адпаведныя месцы на курортах [12, л. 59]. Усяго праз дамы адпачынку было прапушчана 1500 маладых людзей, з іх 348 ва ўзросце да 20 гадоў [11, л. 13, 15; 15, л. 27; 17, л. 28].

У пачатку лютага 1925 г. вострым стала пытанне з перагружанасцю камсамольскага актыву, што дрэнна адбівалася на яго здароўі [18, л. 3]. Так, у красавіку–чэрвені 1925 г. 48,2% актывістаў ЛКСМБ былі хворыя [19, л. 7]. У аздараўленчых мэтах на ўсіх камсамольскіх сходах, нарадах і занятках было забаронена паленне табакі [20, л. 30; 21, л. 16].

У 1925 г. медаглядам у БССР было ахоплены 8648 юных асоб (ад падлеткаў да асоб 1905 г. нараджэння ўключна), што было больш чым у 2,2 разы ў параўнанні з 1924 г. З іх падлеткаў – 3816 (43,6%) ці 72,7% усіх падлеткаў-рабочых рэспублікі, якіх налічвалася 5247 чалавек; 73,9% юнакоў і 26,1% дзяўчат (на 2% больш, чым у 1924 г.). Падаўляючую большасць агляданых (81,4%) складалі асобы ва ўзросце 16–19 гадоў (найбольш шматлікая група – 18-гадовыя (24,4%). Пры гэтым калі ў 1924 г. з юнацтва, што прайшло медагляд, 69% складалі яўрэі і 20,4% – беларусы, то ў 1925 г. – 58,5% і 24,1% адпаведна. Толькі сярод агляданых работнікаў шкляной прамысловасці і сельскай

гаспадаркі беларусы складалі большасць. Як бачым, медагляд праводзіўся пераважна сярод яўрэйскай моладзі, хаця і назіралася тэндэнцыя паступовага павелічэння ахопу маладых людзей іншых нацыянальнасцяў, у першую чаргу беларусаў, што заканамерна, бо апошнія складалі большасць насельніцтва. У юнакоў і дзяўчат, якія прайшлі медагляд, было выяўлена 10906 захворванняў, у многіх – па некалькі хвароб. У тым ліку 8,1% складалі хворыя на сухоты (найбольш у Мінску – 13,8% і Слуцку – 12,5%), 27,2% – хворыя на малакроўе (у Слуцку – аж 40%), 20% мелі хворыя зубы, 9,4% – зрок (у Віцебску – 23,2%), 20% – органы дыхання. Пры гэтым 1630 чалавек недамагалі з-за дрэнных умоў працы. Увогуле 5346 юных асоб (61,8%) патрабавалі тэрміновай дапамогі і змены ўмоў працы (18,8% патрабаваліся больш прыдатныя ўмовы працы, 3,7% – больш лёгкая праца, 39,2% – лячэнне). Моцны целасклад мелі 22,8% абследаваных, сярэдні – 57,2%, слабы – 17,6%, да таго ж 13,5% мелі скрыўленне пазваночніка (найбольш сярод друкароў (37,7%), шчаціншчыкаў (32,6%) і наборшчыкаў (23,7%), што тлумачыцца асаблівасцямі гэтых прафесій. Найгоршыя целасклад і харчаванне былі адзначаны ў тытунышчыкаў і тэкстыльшчыкаў, а найлепшыя – у чыгуначнікаў і папернікаў. Было высветлена, што 7,9% маладых людзей злоўжывалі алкаголем (найбольш сярод хімікаў (25,7%), а найменш – сярод тэкстыльшчыкаў (2,3%) і 31,5% палілі [22, л. 74, 76–79, 84–85; 23, л. 129]. Увогуле, як бачым, стан здароўя абследаванага юнацтва пакадаў жадаць лепшага, да таго ж трэць яго была ахоплены такой шкоднай звычайкай, як паленне.

Узрост прайшоўшых медагляд у 1925 г.

Узрост	Працэнт
да 15 год	1,4%
15 год	4,8%
16 год	15,3%
17 год	22,1%
18 год	24,4%
19 год	19,6%
звыш за 19 год	12,4%

[22, л. 78].

**Працэнтныя суадносіны беларусаў і яўрэяў
сярод прайшоўшых медагляд у 1925 г.**

Прафесіі	Беларусы	Яўрэі
Металісты	36,5	50,3
Дрэваапрацоўшчыкі	35,9	54,3
Харчавікі	19,2	72
Друкары і наборшчыкі	8,5	82,3
Тэкстыльшчыкі	25,5	56,8
Швейнікі	4,4	92,7
Гарбары	10,6	85,8
Папернікі	43	44,6
Шкляная прамысловасць	32,8	10,9
Будаўнікі	17,5	74,2
Сельская гаспадарка	75	11
Служачыя	22	53,5

[22, л. 78].

Па выніках медагляду ў 1925 г. у дамы адпачынку і курорты было накіравана 785 чалавек ва ўзросце да 20 гадоў (гэта амаль чым у 2,3 раза больш, чым у 1924 г.), бо за моладдзю было замацавана ўжо 15% усіх месцаў у дамах адпачынку і санаторыях, а таксама 35 месцаў на курортах. У Мінску і Віцебску былі створаны і ўтрымліваліся за кошт сродкаў сацыяльнага страхавання спецыяльныя дамы адпачынку для маладых людзей [16, л. 59; 24, л. 29]. Але, нягледзячы на ўсё гэта, 60% з абследаваных працоўных юнакоў і дзяўчат заставаліся хворымі [25, л. 21].

Увогуле ЦК ЛКСМБ лічыў медагляд рабочага юнацтва немэтазгодным, бо істотных вынікаў ён не даваў і не апраўдваў затрат [26, л. 17; 27, л. 16].

Разам з тым, камсамол не паслабляў увагі да развіцця фізкультуры. Пры ячэйках і камсамольскіх клубах ствараліся маладзёжныя спартыўныя гурткі. У 1924–1925 гг. на базе гэтых гурткоў утварыліся першыя ў Беларусі спартыўныя таварыствы “Спартак” і “Дынама”. Пры актыўным удзеле саюза 27 жніўня 1924 г. у Мінску былі праведзены першае ў Беларусі свята фізкультурнікаў і першая спартакіяда [28, с. 54–55]. У 2-м Усебеларускім з’ездзе фізкультурнікаў у 1925 г. ужо ўдзельнічала камсамольская фракцыя [24, л. 183]. Аднак гэты з’езд адзначыў, што маладзёжная

фізкультура амаль цалкам адсутнічала на вёсцы, ды і ў горадзе нават камсамольцы слаба былі ў яе ўцягнуты: на сярэдзіну 1925 г. з больш чым 32 тыс. членаў камсамола БССР у фізкультурных гуртках займаліся толькі каля 4 тыс. [20, л. 15]. У 1926 г. толькі 28,9% рабочай моладзі былі ахоплены гурткамі фізкультуры [22, л. 651].

У 1926 г. медагляд ахапіў ужо 11590 маладых людзей. Падлеткі на вытворчасці былі ахоплены ім на 89,1%. Найбольш шматлікай па-ранейшаму заставалася група 18-гадовых (24,9%). З агледжаных 57,3% аказаліся хворымі, з іх 10,8% – на сухоты (на 2,7% больш, чым у 1925 г.). З абследаваных юнакоў і дзяўчат 21,6% мелі патрэбу ў дамах адпачынку, 2,8% – у курортах і санаторыях, 12,8% – у амбулаторным лячэнні і 0,4% – у стацыянарным [22, л. 650].

Як бачым, у параўнанні з 1924 г., колькасць хворых сярод абследаванага юнацтва зменшылася на 14,4%, як і колькасць патрабуючых лячэння ў амбулаторыях (на 11%) і дамах адпачынку (на 4,8%), вырасла толькі колькасць патрабуючых лячэння на курортах і ў санаторыях (на 0,9%, што зусім нязначна).

На другое паўгоддзе 1926 г. Галоўсацстрахам БССР было забраніравана для моладзі да 25 гадоў 10% месцаў на курортах і 15% месцаў у дамах адпачынку.

У выніку з 1 красавіка да 1 кастрычніка 1926 г. на курортах адпачылі 83 маладыя асобы (10,4%), але пры гэтым было выкарыстана толькі 1,2% курортных месцаў, выдзеленых пастановай ЦСПСБ (што сведчыць аб дрэннай арганізацыі ў прафсаюзах рэспублікі курортнага аздаравлення юнакоў і дзяўчат, з-за чаго асноўны клопат у гэтай справе лёг на Галоўсацстрах БССР); у мясцовых санаторыях – 29 (20,9%); у дамах адпачынку – 2995 (36,5%) [29, л. 6–7].

На канец 1926 г. ЛКСМБ удзельнічаў ва ўсёй працы органаў НКАЗ рэспублікі сярод рабоча-сялянскага юнацтва і дзяцей праз сваіх прадстаўнікоў ва ўсіх органах аховы здароўя, выдзеленых па ўзгадненні з імі адпаведнымі камітэтамі саюза [30, л. 180].

У выніку было вызначана, што масавыя медагляды рабочых падлеткаў сябе не апраўдалі: выявіўся шэраг арганізацыйных хібаў, адсутнічала зваротная сувязь з абследаванымі. Таму ў 1927 г. замест медагляду ўвялі дыспансерызацыю, якой былі ахоплены 1597 рабочых падлеткаў. З іх 30% аказаліся хворымі: 47% на зубы, 25% на оталарынгічныя захворванні, 8,9% на вочы, 2,3% на сухоты) [31, л. 105]. Увогуле дыспансеры трымалі сувязь з камсамольскімі АК, прафсаюзамі, камісіямі аховы працы на прадпрыемствах, нават імкнуліся арганізаваць профільныя секцыі рабочых падлеткаў пры рэспубліканскім Савеце аховы здароўя. Але з-за недахопу сродкаў дыспансерызацыя рабочых падлеткаў у першую чаргу ахапіла тых з іх, што працавалі на больш шкодных вытворчасцях. Акрамя таго абавязкова падлягалі агляду дыспансерамі ўсе падлеткі, якія накіроўваліся на працу праз пасярэдніцкія бюро [32, л. 135].

Усяго ў 1927 г. 1862 юныя асобы мелі патрэбу ў пераводзе на больш лёгкую працу, а 4363 – у лячэнні і ўмацаванні здароўя. У выніку 12,4% іх былі накіраваны ў дамы адпачынку, а 2,4% – на курорты, але 87,6% пастаноў аб накіраванні не былі рэалізаваны з-за адсутнасці рэальных магчымасцяў. Вельмі мала рабочай моладзі (не больш за 8%) было накіравана ў прафілактычныя ўстановы НКАЗ БССР. Асабліва слабой была праца па ахове здароўя маладых батракоў і саўгасных рабочых [33, л. 7, 16].

У 1928 г. меўся шэраг дасягненняў у практычнай рабоце па медыка-санітарным абслугоўванні юнакоў і дзяўчат з ліку вучняў і

рабочых, нягледзячы на аб'ектыўныя цяжкія ўмовы.

Для юнацтва былі адчынены 2 дамы адпачынку, праз ЦСПСБ забраніраваны 15% месцаў у іншых дамах адпачынку і 10% месцаў на курортах, праведзена дыспансерызацыя каля 1500 юных асоб [31, л. 106; 32, л. 89]. Дыспансеры прыступілі да медагляду і кансультацый выпускнікоў школ. Мерапрыемствы знайшлі падтрымку сярод рабочай моладзі [32, л. 136]. Гэта было зроблена, нягледзячы на пэўнае аслабленне ўвагі ЛКСМБ да аховы здароўя дзяцей і маладых рабочых [34, л. 59], што сведчыць аб выпрацоўцы ў структурах улады і кіравання разумення важнасці гэтай працы.

Увогуле каля 40% усіх маладых рабочых з'яўляліся хворымі. Існуючая лячэбна-прафілактычная сетка аховы здароўя падлеткаў была недастатковай па якасці і колькасці (дыспансеры меліся толькі ў 7 акруговых гарадах БССР). Вельмі малая колькасць юнакоў і дзяўчат была ахопена прафілактычнымі ўстановамі [35, л. 116–117; 36, л. 136–137].

Але значныя праблемы ў справе аховы здароўя юнацтва яшчэ захоўваліся і звязаны яны былі галоўным чынам з фінансавымі цяжкасцямі. Так, на рубяжы 1928–1929 гг. у БССР налічвалася 31 тыс. юных застрахованых (15% ад усіх застрахованых). У дамах адпачынку для іх было выдзелена 810 бясплатных і 495 арэндных (325 летам і 170 зімой) месцаў на 26550 койкадзён (для рабочай моладзі патрабавалася яшчэ столькі ж). У 1929 г. у БССР функцыянавалі 2 летнія дамы адпачынку для маладых рабочых у Мінску і Віцебску. На такі ж Гомельскі дом адпачынку было выдзелена толькі 1 тыс. руб., што не дазволіла яго разгарнуць. На 1930 г. планавалася мець 5 маладзёжных дамоў адпачынку на 24 тыс. койкадзён. Для іх дзейнасці патрабавалася 60 тыс. руб., з іх 16 тыс. руб. планавалася атрымаць у выглядзе ўзносаў ад рабочых юнакоў і дзяўчат (1/3 кошту з разліку 2 рублі на койкадзень). Рэспубліканскім фондам меддапамогі для застрахованых было выдзелена 8500 руб. На дыспансерызацыю рабочых юнакоў і дзяўчат выдзелілі 4275 руб. толькі па Мінскай і Віцебскай акругах. Для астатніх акруг патрабавалася яшчэ 6 тыс. руб. [37, л. 7–8].

Аднак, нягледзячы на цяжкасці, у 1929 г. быў паспяхова праведзены медагляд юнацтва. Значная колькасць абследаванай моладзі была

накіравана ў дамы адпачынку, санаторыі і курорты [38, л. 1]. Разам з тым адзначалася, што маладзёжнымі гурткамі фізкультуры на вёсцы кіравалі пераважна кулацкія элементы [39, л. 27], што сведчыць як аб аслабленні ўвагі да гэтага пытання з боку камсамола, так і аб палітызацыі фізкультурнай справы.

У 1930 г. маладзёжныя дамы адпачынку ў БССР былі ўключаны ў структуру ЛКСМБ (Мінскі быў перададзены ў распараджэнне ЦК саюза, а Віцебскі – Віцебскага ГК камсамола) [40, л. 142].

Актывізавалася ў рэспубліцы ў гэтым годзе і юнацкая фізкультурная праца. Маладыя фізкультурнікі БССР разгарнулі сацыялістычнае спаборніцтва са сваімі калегамі з Заходняй вобласці РСФСР [38, л. 3], акрамя таго ЛКСМБ разгарнуў спаборніцтва з грузінскім камсамолам па разгортванні веласіпеднага фізкультурнага руху [41, л. 282].

На чэрвень 1931 г. рашэнні ЦК ЛКСМБ аб арганізацыі дамоў адпачынку для рабочых юнакоў і дзяўчат у Віцебску, Мінску і Гомелі былі ў асноўным выкананы. Але вызначаны працэнт адпраўлення падлеткаў на курорты не выконваўся з-за адсутнасці праверкі з боку Галоўсацстраху рэспублікі і зусім недапушчальных адносін да гэтага пытання з боку ГК камсамола [42, л. 119].

Таксама далёка незадавальняючай з'яўлялася аздаравленчая праца сярод юнацтва ў кааперацыі з-за адносін Беларускай страхавой касы, якая не адчувала за гэта адказнасці. Дагэтуль у кааперацыі БССР медагляд моладзі не стаў сістэмай [43, л. 128].

У 1933 г. актыўнасць прафсаюзаў у справе аховы здароўя юнакоў і дзяўчат павялічылася. ЦСПСБ забраніраваў для рабочых-падлеткаў і вучняў школ ФЗВ 250 месцаў (11%) у агульных дамах адпачынку, 100 месцаў (3%) у санаторыях і 50 месцаў (5%) на курортах [44, л. 94].

Разам з тым, большасць РК і ГК ЛКСМБ штодзённа не займаліся пытаннямі маладзёжнай фізкультуры [44, л. 309].

Нягледзячы на гэта, 18 жніўня 1934 г. беларускі камсамол паспяхова правёў фізкультурны парад у Мінску. Аднак адначасова разгарнуўся канфлікт кіраўніцтва саюза з бюро фізкультуры ЦСПСБ. Бюро ЦК ЛКСМБ указвала, што трэба рабіць гэтаму бюро, патрабавала выканання сваіх рашэнняў і нават прыняло рашэнне аб зняцці старшыні бюро фізкультуры ЦСПСБ [45, л. 194, 299–

300]. Такое становішча сведчыла аб суперніцтве паміж камсамолам і прафсаюзамі ў разгортванні маладзёжнай фізкультурнай працы і жаданні першага кантраляваць усё яе правядзенне.

У 1934 г. некалькі ўзмацнілася ўзаемадзеянне ЛКСМБ з сістэмай НКАЗ БССР: 20 камсамольцаў-актывістаў мабілізавалі на працу ў раённыя аддзелы аховы здароўя. Пры ЦК камсамола рэспублікі была створана лячэбная камісія, якая абслугоўвала толькі цэнтральны апарат саюза [45, л. 88, 335].

Аднак большасць ГК і РК ЛКСМБ зусім не займаліся пытаннем выкарыстання мясцовых рэсурсаў для аздаравленчай кампаніі сярод рабочага юнацтва, не ведалі, калі моладзь ідзе ў адпачынак і не мелі планаў мерапрыемстваў па арганізацыі аздаравленчай кампаніі. Колькасць ахопу рабочых падлеткаў аздаравленчымі мерапрыемствамі на лета 1935 г. зусім не задавальняла іх патрэб [46, л. 33].

Разам з тым, працягвалася развіццё супрацоўніцтва з маладымі фізкультурнікамі іншых саюзных рэспублік. Так, у лістападзе 1935 г. для сустрэчы дэлегацыі юных фізкультурнікаў з рэспублік СССР сакратарыят ЦК камсамола БССР выдаткаваў 200 руб. [47, л. 22, 26].

Але ўжо ў 1936 г. ЛКСМБ добра падрыхтаваў і правёў медагляд 3160 рабочых-падлеткаў. Большасць іх атрымалі пуцёўкі ў дамы адпачынку і санаторыі [48, л. 181].

У жніўні 1936 г. была праведзена нарада камсамольскіх арганізатараў па 5 памежных раёнах, якія не ўваходзілі ў акругі (Заслаўе, Дзяржынск, Плешчаніцы, Мінск, Узда), па пытаннях фізкультурнай працы сярод юнакоў і дзяўчат [48, л. 161]. Камсамолам БССР таксама была разгорнута актыўная праца па арганізацыі спартакіяд і паходаў для школьнікаў [49, с. 587–588].

Аднак і ў 1938 г. ЛКСМБ крытыкавалі за слабое развіццё фізкультурнага руху сярод вясковага юнацтва [50]. Кіраўніцтва беларускага камсамола прызнавала гэту крытыку і адзначала фармальны характар працы калгасных фізкультгурткоў сярод моладзі. Увогуле рашэнні бюро ЦК ЛКСМБ аб узаемадзеянні з рэспубліканскім камітэтам па справах фізкультуры і спорту ў 1938 г. выконваліся камсамольскімі арганізацыямі на месцах слаба [51, л. 51]. Падобнае становішча можна растлумачыць складаным

арганізацыйным становішчам саюза ў гэты час, выкліканым абвастрэннем у СССР палітычнай барацьбы паміж прыхільнікамі І. Сталіна і Л. Троцкага.

Заклучэнне. Такім чынам, цяжкае сацыяльна-эканамічнае становішча ў пачатку 1920-х гг. не дазваляла больш-менш паўнаважна арганізаваць ахову здароўя маладога пакалення. Разам з тым, нават у такіх складаных умовах яўрэйскія юнацкія арганізацыі папулярывалі сярод яўрэйскіх юнакоў і дзяўчат здаровы лад жыцця.

Нягледзячы на ўсе цяжкасці, увагу маніторынгу стану здароўя працоўнага юнацтва надаваў і камсамол, з удзелам якога былі створаны юнсекцыі пры цэнтральным апарате НКАЗ БССР і мясцовых аддзелах аховы здароўя, праводзіліся медагляды рабочай моладзі, арганізоўвалася яе дыетычнае харчаванне, прапагандаваўся здаровы лад жыцця, развіваўся фізкультурны рух.

Найбольш актыўна праца па аздараўленні маладога пакалення вялася ў Мінску і іншых гарадах. На вёсцы ж яна была слаба разгорнута.

Увогуле прыярытэт пры правядзенні мерапрыемстваў па ахове здароўя юнакоў і дзяўчат аддаваўся камсамольцам і рабочаму юнацтву ва ўзросце да 20 гадоў. Медагляд да другой паловы 1920-х гг. праводзіўся пераважна сярод яўрэйскай моладзі, хаця і назіралася тэндэнцыя паступовага павелічэння ахопу маладых людзей іншых нацыянальнасцяў, у першую чаргу беларусаў.

Толькі з 1924 г. у справе аховы здароўя адбылося пашырэнне адстойвання інтарэсаў несаюзных юнакоў і дзяўчат, а ЛКСМБ стаў падтрымліваць цесную сувязь з НКАЗ БССР і яго аддзелаў на месцах.

Аднак, нягледзячы на ўсе захады, стан здароўя юнацтва паступова пагаршаўся, працэнт хворых сярод яго рос да сярэдзіны 1920-х гг.

Прыкладна з сярэдзіны 1920-х гг. у Савецкай Беларусі істотна палепшылася сітуацыя з забеспячэннем медперсаналам, што станоўча адбілася на арганізацыі аховы здароўя юнацтва. Аднак гэтыя працэсы закранулі найперш горад. Да таго ж у сярэдзіне 1920-х гг. востра стаяла пытанне з перагружанасцю камсамольскага актыву, што дрэнна адбілася на яго здароўі.

Замена ў 1927 г. медагляду рабочай моладзі пад уплывам ЦК ЛКСМБ, які лічыў яго неэфектыўным, на дыспансерызацыю, не

дала лепшых вынікаў, бо з-за фінансавых цяжкасцяў дыспансерызацыя не ахоплівала цалкам нават працоўнае юнацтва ва ўзросце да 20 гадоў.

Маладзёжная фізкультура амаль адсутнічала на вёсцы, ды і ў горадзе маладое пакаленне слаба было ў яе ўцягнута да 1930-х гг. А ў 1929 г. у сувязі з правядзеннем палітыкі масавай калектывізацыі нават адбылася палітызацыя фізкультурнай справы.

У 1928 г. меўся шэраг дасягненняў у практычнай рабоце па медыка-санітарным абслугоўванні юнакоў і дзяўчат з ліку вучняў і рабочых, нягледзячы на аб'ектыўныя цяжкія ўмовы, дзякуючы выпрацоўцы ў структурах улады і кіравання разумення важнасці гэтай працы. Але значныя праблемы ў справе аховы здароўя юнацтва яшчэ захоўваліся і звязаны яны былі галоўным чынам з фінансавымі цяжкасцямі.

У пачатку 1930-х гг. таксама далёка не ўсе мерапрыемствы па аздараўленні моладзі належным чынам выконваліся з-за адсутнасці кантролю.

У 1933 г. актыўнасць прафсаюзаў у справе аховы здароўя маладога пакалення ў БССР павялічылася, а ўвага камсамола да гэтай справы зменшылася. Разгарнулася суперніцтва паміж ЛКСМБ і прафсаюзамі ў справе разгортвання маладзёжнай фізкультурнай працы, што прывяло нават да канфліктных сітуацый.

Толькі з 1936 г. правядзенне медаглядаў юных працоўных рэспублікі стала масавым і належным чынам арганізаваным.

Аднак праблемы з актыўнасцю камсамола БССР у развіцці юнацкага фізкультурнага руху, асабліва на вёсцы, заставаліся і напрыканцы 1930-х гг.

Літаратура

1. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 6.
2. Расійскі дзяржаўны архіў сацыяльна-палітычнай гісторыі. – Фонд 32. – Воп. 1. – Спр. 31.
3. Ходзін, С.М. Беларуская вёска ў міжваенны час: шляхі і формы савецкай мадэрнізацыі (1921–1939) / С.М. Ходзін. – Мінск: БДУ, 2014. – 240 с.
4. Журов, А. Под руководством партии. Деятельность КПБ по созданию и руководству комсомолом Белоруссии (1918–1925 гг.) / А. Журов. – Мінск: Беларусь, 1970. – 216 с.

5. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 18.
6. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 12.
7. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 14.
8. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 22.
9. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 19.
10. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 24.
11. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 41.
12. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 33.
13. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 57.
14. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 26.
15. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 44.
16. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 54.
17. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 49.
18. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 37.
19. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 137.
20. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 42.
21. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 60.
22. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 64а.
23. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 211.
24. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 49.
25. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 127.
26. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 51.
27. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 133.
28. Жураў, А.Я. У баях народжаны. Кароткі нарыс гісторыі камсамола Беларусі / А.Я. Жураў. – Мінск: Народная асвета, 1970. – 224 с.
29. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 212.
30. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 62.
31. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 544.
32. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 355.
33. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 66.
34. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 81.
35. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 448.
36. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 452.
37. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 505.
38. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 504.
39. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 89.
40. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 105.
41. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 101.
42. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 126.
43. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 130.
44. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 134.
45. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 136.
46. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 137.
47. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 1. – Спр. 138.
48. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 627.
49. Гісторыя Беларускай ССР. – Мінск: Навука і тэхніка, 1973. – Т. 3. – 696 с.
50. Сухоцкий. Мы деревней не занимаемся / Сухоцкий // Красный спорт. – 1938. – 3 сент. – С. 2.
51. НАРБ. – Фонд 63п. – Воп. 2. – Спр. 635.

Паступіў у рэдакцыю 08.10.2015 г.